

The ecocentric and anthropocentric attitudes of preschool children related to different environments¹

Okul öncesi dönem çocukların farklı çevre konularına yönelik ekosantrik ve antroposentrik tutumları

Rabia Özen Uyar²
Melek Merve Yılmaz Genç³

Abstract

The aim of the study is to define the attitudes of preschool children towards four different environmental subjects in terms of their habits of consumption, protection of environment, recycling-reusing and living habits and to analyze the reflection of residential area to the attitude towards the environment. In this study, where ecocentric and anthropocentric attitudes to the environment were examined, design of phenomenology was used as a method of qualitative research. The study group in the research is composed of 41 children living in the rural (n=20) and urban (n=21) areas. The data were collected by using the interview form of The Children's Attitudes toward the Environment Scale-Preschool Version (CATES-PV). During data analysis, the qualitative and quantitative methods were used together. In this respect, descriptive analysis was used to identify the attitudes of children related to environmental issues, and Chi-square test for two variables was used to determine the reflection of residential area to the attitude towards the environment. As a result of the study, it was concluded that the environmental attitudes of children to their habits of consumption, recycling and living was ecocentric at first. However, when the reasons for such attitudes were examined, these children were observed to have anthropocentric attitudes

Özet

Araştırmanın amacı, okul öncesi eğitime devam eden çocukların tüketim alışkanlıkları, çevreyi koruma, geri dönüşüm-yeniden kullanım ve yaşam alışkanlıkları bakımından dört farklı çevresel konuya yönelik tutumlarının belirlenmesi ve yaşadıkları yerin çevreye yönelik tutuma yansımalarının incelenmesidir. Çevreye yönelik tutumların ekosantrik ve antroposentrik bakış açısı çerçevesinde incelendiği bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu kırsal (n=20) ve kentsel (n=21) bölgelerde yaşayan toplam 41 çocuk oluşturmaktadır. Araştırma verileri The Children's Attitudes toward the Environment Scale-Preschool Version (CATES-PV) görüşme formu aracılığıyla toplanmış ve verilerin analiz sürecinde nitel ve nicel analiz yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Çocukların çevre konularına yönelik tutumlarını belirlemek için betimsel analiz kullanılırken; yaşanan yerin çevreye yönelik tutumlar üzerindeki yansımaları belirlemek amacıyla İki Değişken için Kay-Kare Testi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, çocukların tüketim alışkanlıkları, geri dönüşüm ve yaşam alışkanlıkları konularına ilişkin çevresel tutumlarının ilk bakışta ekosantrik olduğu ancak bu tutumlarının nedenleri incelendiğinde çoğunlukla antroposentrik tutuma sahip oldukları belirlenmiştir. Çocukların sadece

¹ This was presented as oral presentations at the XI. National Science and Mathematics Education Congress.

² Res. Asst., Çukurova University, Faculty of Education, Early Childhood Education, rabiaozenuyar@gmail.com

³ Res. Asst., Çukurova University, Faculty of Education, Early Childhood Education, melekmerveyilmaz@gmail.com

mostly. It was also determined that the children mostly had an ecocentric attitude only in the sub-dimension of environment protection. Moreover, the residential area of the children, whether it was rural or urban, was not a significant variable in the differentiation of their attitudes towards the environment.

çevreyi koruma alt boyutunda çoğunlukla ekosantrik tutuma sahip oldukları saptanmıştır. Ayrıca çocukların yaşadıkları yerin kentsel veya kırsal olmasının, çevreye yönelik tutumların farklılaşmasında önemli bir değişken olmadığı tespit edilmiştir.

Keywords: Preschool; environmental attitude; ecocentric; anthropocentric; urban; rural.

Anahtar kelimeler: Okul öncesi; çevresel tutum; ekosantrik; antroposentrik; kentsel; kırsal.

(Extended English abstract is at the end of this document)

Giriş

Çocukluk dönemi kişiliğin bütün alanlarındaki gelişimin çok yoğun yaşandığı bir dönemdir (Domka, 2004). Çocukların meraklı ve keşfetmeye istekli oldukları bu dönem, tutum ve davranış kazanma potansiyelinin de en yüksek olduğu yılları kapsamaktadır (Cevher-Kalburan, 2009). Bu bağlamda, çevreye yönelik tutumun da erken çocukluk döneminde geliştiği söylenebilmektedir. Basile'e (2000) göre; okul öncesi dönem çocukların çevreye yönelik tutum oluşturmada anahtar bir rol oynamaktadır. Okul öncesi dönemde kazandırılmayan olumlu çevresel tutumun ilerleyen yıllarda kazandırılması daha zor görülmektedir (Taşkın & Şahin, 2008). Dolayısıyla okul öncesi yıllar, çocukların çevreye yönelik tutum oluşumunda üzerinde önemle durulması gereken bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Erken dönemde çocuklara kazandırılacak olan olumlu çevresel tutumlar oldukça önemlidir. Çünkü bu dönemde oluşan ilgiler ve tutumlar çocukların gelecekteki davranışlarının temelini oluşturmaktadır (Güler, 2011). Yapılan araştırmalar, erken dönemde çevre ile olumlu ilişkiler kuran bireylerin yaşamlarının ilerleyen yıllarında çevreye karşı olumlu tutum ve değerler edindiklerini (Robertson, 2008; Raleigh, 2009), ayrıca zihinsel sağlıklarının ve zorluklarla baş etme becerilerinin yüksek olduğunu (Raleigh, 2009) göstermektedir. Erken dönemde geliştirilen olumlu çevresel ilişkiler, çocukların hem kendilerini anlamalarına hem de çevreyi koruma ve çevreye saygı göstermelerine katkı sağlayacaktır (Phenice & Griffiore, 2003). Çevreyle olan ilişkilerde empatinin gelişmesi ve çevre sevgisinin oluşması çevre dostu davranışları da beraberinde getirecektir (Güler, 2011). Bu sayede ileride yaşanabilecek olan çevresel problemlerin önüne geçilebilecektir (Cevher Kalburan, 2009). Bu bağlamda, okul öncesi dönemde çevre ile kurulan olumlu ilişkilerin hem o dönem hem de ileriki yıllar açısından çocuklar üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Çocukluk çağında olumlu yönde geliştirilmesi büyük önem taşıyan çevreye yönelik tutumun daha iyi anlaşılmasını sağlamak üzere araştırmacılar tarafından çevresel etiğe yönelik yaklaşımlar geliştirilmiştir (Dunlap & Van Liere, 1978; Stern, Dietz & Kalof, 1993; Thompson & Barton, 1994). Bunlar arasında en çok bilineni; Thompson & Barton (1994) tarafından geliştirilen ve çevreye yönelik tutumu ekosantrik ve antroposentrik başlıkları altında inceleyen yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Thompson & Barton'a (1994) göre; ekosantrik tutum çevreye çevrenin kendisi için değer vermeyi içerirken; antroposentrik tutum çevreye insana faydasından dolayı değer vermeyi kapsamaktadır. Bu yaklaşıma göre, her iki tutuma sahip bireyler de çevreye yönelik olumlu tutuma sahiptir. Ancak, gösterdikleri tutumların altında yatan sebepler farklılaşmaktadır. Örneğin; ekosantrik ve antroposentrik tutuma sahip bireylere göre; yağmur ormanlarındaki ağaçları kesmek etik değildir. Ancak her iki tutuma sahip bireylere neden etik olmadığı sorulduğunda yanıtlarında değişiklikler olduğu görülmektedir. Ekosantrik tutuma sahip bireyler birçok bitki ve hayvan türlerinin yok olmasını sebep olarak gösterirken, antroposentrik tutuma sahip bireyler ağaçların

insan hastalıkları için potansiyel küller olmasını dile getirebilmektedirler (Kortenkamp & Moore, 2001).

Çocukların çevreye yönelik tutumları pek çok faktörün varlığından etkilenmekte (Gülay, 2011; Musser & Diamond, 1999; Durkan & Erol, 2015) ve bunlardan birisinin de yaşanılan yer değişkeni olduğu bilinmektedir (Herrmann, Waxman & Medin, 2010; Grodzińska-Jurczak, Stepska, Nieszporek & Bryda, 2006). Kentsel alanlarda yaşayan çocuklar zamanlarının büyük bir kısmını kapalı mekanlarda, çevre ile etkileşime girmeden, çoğunlukla bilgisayar başında ve elektronik oyunlar ile geçirmektedir (Phenice & Griffiore, 2003). Bu nedenle çocuklar doğal yaşamdan giderek uzaklaşmakta, doğal çevreden ayrı tutularak gelişimlerini devam ettirmektedirler (Ogelman & Güngör, 2015). Kırsal alanlarda yaşayan çocuklar ise kentsel bölgede yaşayan çocuklara oranla daha fazla doğal ortam içerisinde ve çevreyle etkileşimde bulunarak büyümektedirler. Bu durumun çocukların çevreye yönelik tutum oluşturmalarını etkileyebileceği düşünülmektedir. Çünkü çocuklar çevrelerinde gördükleri ve doğrudan deneyimledikleri olaylara ilişkin tutum geliştirirler (Robertson, 2008). Dolayısıyla kırsal alanda doğa ile iç içe yaşayan çocuklar ile kentsel alanda doğal yaşamdan uzak, çevre ile doğrudan ilişkiye girme fırsatı bulamayan çocukların tutumları arasında değişiklikler olabileceği düşünülmektedir. Bu noktada, tutumlar arasında ortaya çıkabilecek farklılaşmaların erken dönemde tespitinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu sayede çocukların çevreye yönelik olumsuz tutumlarının ortadan kaldırıp olumlu tutumlarının desteklenmesi sağlanabilecektir.

İlgili alan yazın incelendiğinde; okul öncesi dönem çocuklarının çevreye yönelik tutumları ile cinsiyet (Kesicioğlu & Alisinoğlu, 2009; Gülay, 2011; Musser & Diamond, 1999), yaş (Kahriman-Öztürk, Olgan & Tuncer, 2012; Gülay, 2011; Musser & Diamond, 1999), eğitim uygulamaları (Cevher-Kalburan, 2009; Ogelman, Önder, Durkan & Erol, 2015; Yalçın, 2013) arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar görülmektedir. Çevreye yönelik tutumlar üzerinde etkisi araştırılan bir diğer değişken de yaşanılan yerdir (Kesicioğlu & Alisinoğlu, 2009; Herrmann, Waxman & Medin, 2010; Grodzińska-Jurczak, Stepska, Nieszporek & Bryda, 2006). Bununla birlikte Türkiye’de çevreye yönelik tutum belirlemeye ilişkin daha çok ilköğretim düzeyinde çalışmaların gerçekleştirildiği (Çetin-Balcı, 2012; Değirmenci, 2012; Nalçacı & Beldağ, 2012; Mete & Filik İşçen, 2015; Tuncer, Sungur, Tekkaya, & Ertepinar, 2004; Yaşaroğlu, 2012; Zengin & Kunt, 2013) fakat okul öncesi dönem çocukların çevreye yönelik tutumlarına ilişkin sınırlı sayıda araştırmaya rastlanıldığı görülmektedir (Cevher-Kalburan, 2009; Kahriman-Öztürk, Olgan & Tuncer, 2012; Soydan & Samur, 2014).

Okul öncesi dönemden itibaren çevreye karşı geliştirilecek olumlu tutumun önemli olduğu bilinmekle birlikte bu tutumun sürdürülebilirliğinin sağlanmasının gerekliliği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu noktada, çocukların çevre etğine ilişkin düşüncelerinin ortaya çıkarılması önemli görülmekte ve yaşanılan yerin farklı tutum ve düşüncelerin oluşumunda etkili olduğu düşünülmektedir. Fakat çocukların yaşadıkları yere göre geliştirdikleri çevre tutumlarının altında yatan sebeplere ilişkin mevcut durumun bilinmediği görülmektedir. Bu bağlamda, çocuklara verilecek çevre eğitimlerinin yönünü belirlemek ve etkililiğini artırabilmek üzere çocukların çevreye yönelik tutumlarının ve altında yatan sebeplerin incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu bağlamda araştırmanın amacı, okulöncesi eğitime devam eden çocukların çevreye yönelik tutumlarının belirlenmesi ve yaşanılan yerin çevreye yönelik tutuma yansımalarının incelenmesidir. Araştırma kapsamında çevreye yönelik tutumlar Thompson & Barton’ın (1994) ekosantrik ve antroposentrik bakış açısı çerçevesinde incelenmiştir. Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Çocukların çevreye yönelik tutumları nasıldır?
 - a. Çocukların tüketim alışkanlıklarına yönelik tutumları nasıldır?
 - b. Çocukların çevreyi korumaya yönelik tutumları nasıldır?
 - c. Çocukların geri dönüşüm-yeniden kullanıma ilişkin tutumları nasıldır?
 - d. Çocukların yaşam alışkanlıklarına ilişkin tutumları nasıldır?
2. Çocukların çevreye yönelik tutumları yaşadıkları yere göre nasıldır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Okul öncesi dönem çocukların çevreye yönelik tutumlarını belirlemeyi amaçlayan bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Fenomenoloji etkili, duygusal ve sıklıkla yoğun insan deneyimlerini çalışmak için uygun bir desendir (Merriam, 2015). İnsanların bazı fenomenleri nasıl tecrübe ettiklerine ilişkin metodolojik, özenli ve derinlemesine resmedilmesini içermektedir (Patton, 2014). Bu çalışmada çevreye yönelik tutumları bir fenomen olarak ele alınmış olup, bu fenomen hakkında derinlemesine bilgi almak amaçlandığından fenomenoloji deseni tercih edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmaya Bursa ilinin Nilüfer ilçesinin kent (merkez) ve kırsal bölgesinde (Minareli Çavuş Köyü) yer alan iki okulun altı yaş gruplarına devam eden çocuklar katılmıştır. Çalışma grubundaki okulların belirlenmesinde ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme, araştırma öncesinde belirlenen bazı önem ölçütlerini karşılayan durumları çalışmada kullanılmaktadır (Patton, 2014). Araştırma kapsamında ölçüt olarak TÜİK'in nüfus istatistik kriterleri göz önünde bulundurulmuştur. TÜİK'e göre; il ve ilçe merkezlerinde yaşayan nüfus kentsel, belde ve köy yerleşmelerin nüfusları ise kırsal alanlardır (Yılmaz, 2015). Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan çocuklar ise araştırma problemi ve araştırma sorularının en iyi anlaşılmasına olanak veren amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilmiştir (Creswell, 2014). Bu yaklaşım doğrultusunda seçilen katılımcılar, kırsal (n=20) ve kentsel (n=21) bölgelerde yaşayan toplam 41 çocuktan oluşmaktadır. Çalışma grubunun kırsal kesimini oluşturan çocukların 10'u kız, 10'u erkek iken; kentsel kesimi oluşturan çocukların 14'ü kız, 7'si erkektir.

Veri Toplama Aracı

Fenomenolojik araştırmalarda öncelikli veri toplama aracı görüşmelerdir (Merriam, 2015). Bu araştırmada da veriler çalışma kapsamındaki çocuklar ile yüz yüze ve bireysel görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Görüşmelerin gerçekleştirilmesinde Musser & Diamond (1994) tarafından geliştirilip, Kahrman-Öztürk (2010) tarafından Türkçeye uyarlanan The Children's Attitudes toward the Environment Scale-Preschool Version (CATES-PV) görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu; tüketim kalıpları, çevreyi koruma, geri dönüşüm-geri kullanım ve yaşam alışkanlıkları bakımından dört farklı çevresel konuya yönelik çocukların ekosantrik ve antroposentrik tutumlarının belirlenmesinde kullanılmaktadır. Form çocukların soruları anlamasını kolaylaştırmak için resimlerle desteklenmiştir. Görüşme sorularının ve resimlerinin güvenilirliğini sağlamak için 10 çocuk ile pilot çalışma yapılmıştır. Yapılan pilot çalışma sonucunda son şekli verilen görüşme protokolü 12 temel soru ve bu sorulara ilişkin alt sorulardan oluşmaktadır. Bu temel sorulardan 3'ü tüketim alışkanlıkları (su, kağıt ve elektrik), 5'i çevreyi koruma (bitki, böcekler ve diğer hayvanları koruma, çevre kirliliği), 2'si geri dönüşüm-geri kullanım ve diğer 2'si yaşam alışkanlıklarına (oyun alanı ve yaşam alanı tercihi) yöneliktir (Kahrman-Ozturk, Olgan & Tuncer, 2012).

Veri Toplama Süreci

Araştırma verileri, araştırmacılar tarafından 2014 yılının Nisan ayında, yaklaşık üç haftalık sürede toplanmıştır. Uygulamalar, araştırmanın gerçekleştirileceği okullardan gerekli izinler alındıktan sonra gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda çalışma grubundaki çocukların öğretmenleri ile görüşmeler yapılmış, araştırmanın amacı ve uygulama süreci hakkında bilgi verilmiştir. Sınıfında uygulama yapılmasına onay veren öğretmenler ile araştırmacılar sınıf ortamına birlikte gitmişlerdir. Araştırmacılar sınıf öğretmeni tarafından çocuklar ile tanıştırılmıştır. Araştırmacılar, görüşmelerde çocukların kendilerini rahat hissetmeleri adına tanışma etkinliği gerçekleştirmiştir. Verilerin toplanmasında çocukların gönüllü katılımları dikkate alınmıştır. Çocukların büyük bir kısmının çalışmaya katılmaya istekli oldukları gözlemlenmiş olup, bazılarının "Bana bir daha resim gösterir

misin?" vb. gibi soruları ile karşılaşmıştır. Görüşmeler okul yönetimi tarafından önerilen sessiz bir odada ve her çocuk ile bireysel olarak gerçekleştirilmiştir. Çocuklara görüşme soruları resimler eşliğinde ve aynı sıra ile sorulmuştur. Çocukların cevap vermesi için gerekli süre tanınmış, cevap vermeyen çocuklar için sorular tekrarlanmıştır. Çocukların çevreye yönelik tutumlarını net olarak anlayabilmek için bazı görüşme sorusuna verdikleri cevaplar tekrarlanmış ve çocuğun yanlış anlaşılan yer varsa düzeltmesine fırsat verilmiştir. Görüşmeler her bir çocuk ile yaklaşık 20 dakika sürmüş olup yazı ile kayıt altına alınmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin çözümlenmesinde nitel ve nicel analiz yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Çocukların çevre konularına (tüketim alışkanlıkları, çevreyi koruma, geri dönüşüm-geri kullanım ve yaşam alışkanlıkları) yönelik ekosantrik ve antroposentrik tutumlardan hangisine sahip olduklarını belirlemek için betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analizde elde edilen veriler, daha önceden belirlenmiş bir kavramsal çerçeveye özetlenir ve yorumlanır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Bu çalışmada da araştırma verileri literatürdeki çalışmalardan oluşturulan kavramsal çerçeveye göre çözümlenmiştir. Bu kapsamda her bir temel soruya eşlik eden, çevreye yönelik olumlu tutum içeren resmi seçen çocukların ekosantrik, olumsuz tutumu içeren resmi seçen çocukların ise antroposentrik tutuma sahip oldukları şeklinde analiz yapılmıştır. Her bir alt soru için ise literatürdeki çalışmalardan (Kahriman-Ozturk, Olgan & Tuncer, 2012; Thompson & Barton, 1994) kodlama çerçevesi oluşturulmuştur. Yapılan analizlere ilişkin veriler frekans ve yüzde değeri olarak okuyucuya sunulmuştur. Çocukların çevreye yönelik tutumlarının kırsal veya kentsel bölgede yaşama durumundan etkilenip etkilenmediğini belirlemek amacıyla SPSS 18.0 paket programı içerisinde yer alan "İki Değişken için Kay-Kare Testi" uygulanmıştır. İki Değişken için Kay-Kare Testi iki nitel değişken arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ortaya koymaktadır (Can, 2013).

Çalışmadan elde edilen veriler, her iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı analiz edilmiş olup, araştırmacılar arası uyum katsayısı Miles & Huberman (1994)'ın (Güvenirlilik=Görüş birliği/Görüş birliği+görüş ayrılığı) güvenirlilik formülü ile hesaplanmıştır. Araştırmacılar arası uyum; birinci soru için .92, ikinci soru için .93, üçüncü soru için .94, dördüncü soru için .94, beşinci soru için .78, altıncı soru için .68, yedinci soru için .92, sekizinci soru için .87, dokuzuncu soru için .82, onuncu soru için .90, on birinci soru için .94 ve on ikinci soru için .88 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin araştırmacılar arası genel uyum katsayısı ise .88 olarak belirlenmiştir.

Çalışma grubundaki çocukların ekosantrik ve antroposentrik tutumlarını belirleyen ifadelerini daha açık bir şekilde yansıtabilmek amacıyla çocuklara birer kod numarası verilerek (1, 2..) doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Alıntılarda ayrıca kentsel alandaki çocuklar için K, kırsal alandaki çocuklar için Kr kısaltmaları kullanılmıştır.

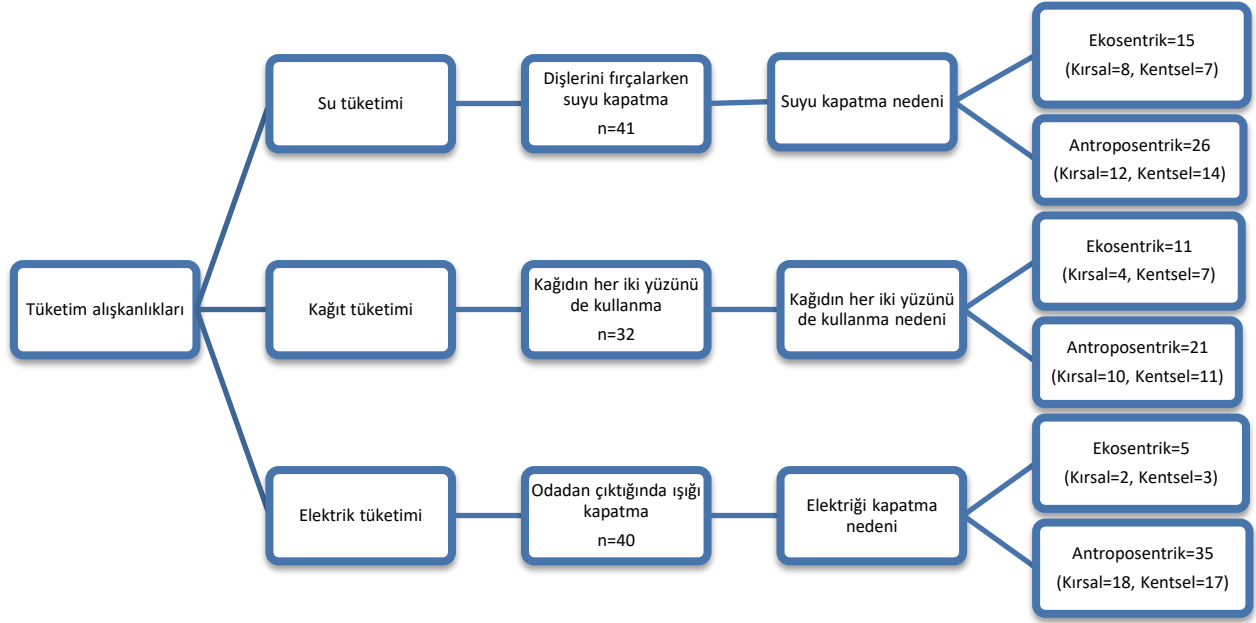
Bulgular

Kentsel ve kırsal alanlarda yaşayan okul öncesi dönem çocukların çevresel konulara yönelik tutumlarına ilişkin bulgular tüketim alışkanlıkları, çevreyi koruma, geri dönüşüm-yeniden kullanım ve yaşam alışkanlıkları olarak dört ayrı başlık altında aşağıda sunulmuştur.

Tüketim Alışkanlıkları

Araştırma kapsamındaki çocukların su, kağıt ve elektrik tüketim alışkanlıklarına yönelik tutumları Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Çalışma grubundaki çocukların tüketim alışkanlıklarına yönelik tutumları

Tablo 1 incelendiğinde; çalışma grubundaki çocukların büyük çoğunluğunun kaynakların tüketimine karşı ekosantrik tutuma sahip olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamındaki çocukların tamamı dişlerini fırçalarken suyu kapatacağını, 32'si kağıdın her iki yüzünü de kullanacağını ve 40'ı da odadan çıkarken ışığı kapatacağını dile getirmiştir. Ancak, çocukların seçimlerinin nedenleri incelendiğinde; çoğunlukla antroposentrik tutuma ilişkin cevaplar verdikleri tespit edilmiştir. Çalışma grubundaki 41 çocuktan 26'sının suyu kapatma, 21'inin kağıdın her iki yüzünü de kullanma ve 35'inin ışığı kapatma nedenine ilişkin yanıtlarının antroposentrik olduğu görülmektedir. Çocukların su, kağıt ve elektrik tüketimine ilişkin bazı antroposentrik görüşleri şöyledir:

Dişlerimi fırçalarken suyu her zaman kapatırım çünkü kapatmazsak su faturası çok gelir. (Kr 4, Kr 8, K 17, K 35)

Su boşa gitmesin diye dişlerimizi fırçalarken suyu kapatmalıyız. Yoksa susuz kalırız ve ölürüz. (K 32, K 34)

Resim çizerken kağıdı boşa harcamamak için kağıdın her iki yüzünü de kullanırım. Yoksa kağıdımız biter. Bir daha resim çizemeyiz. (Kr 9)

Resim çizerken kağıdın her iki yüzünü de kullanırım. Çünkü öğretmenim kızıyor. Öğretmenim kızmasaydı sadece tek yüzünü kullanırdım. Resmim öyle daha güzel olur. (Kr 38)

Resim yaparken kağıdın arkasını kullanmazsak yeni kağıt vermiyorlar. Onun için kağıdın her iki yüzünü de kullanıyorum. (K 41)

Odadan çıktığımda ışığı kapatırım. Eğer kapatmazsak elektrik faturası çok gelir. (Kr 1, Kr 4, Kr 6, Kr 10)

Eğer ışığı kapatmazsak lamba patlar. Mum yakmak zorunda kalırız. (K 21)

Çocukların su, kağıt ve elektrik tüketimine ilişkin bazı ekosantrik yanıtları ise şöyledir:

Fazla su harcamak istemediğim ve tasarruf yapmak istediğim için dişlerimi fırçalarken suyu kapatıyorum. Eğer suyu açık bırakırsak suyumuz tükenir. (Kr 5)

Tasarruf etmek için dişlerimizi fırçalarken suyu kapatmamız gerekir. Yoksa kediler susuz kalır, derelerde kurbağalar zıplayamaz, balıklar denizde yüzemez. (K 13)

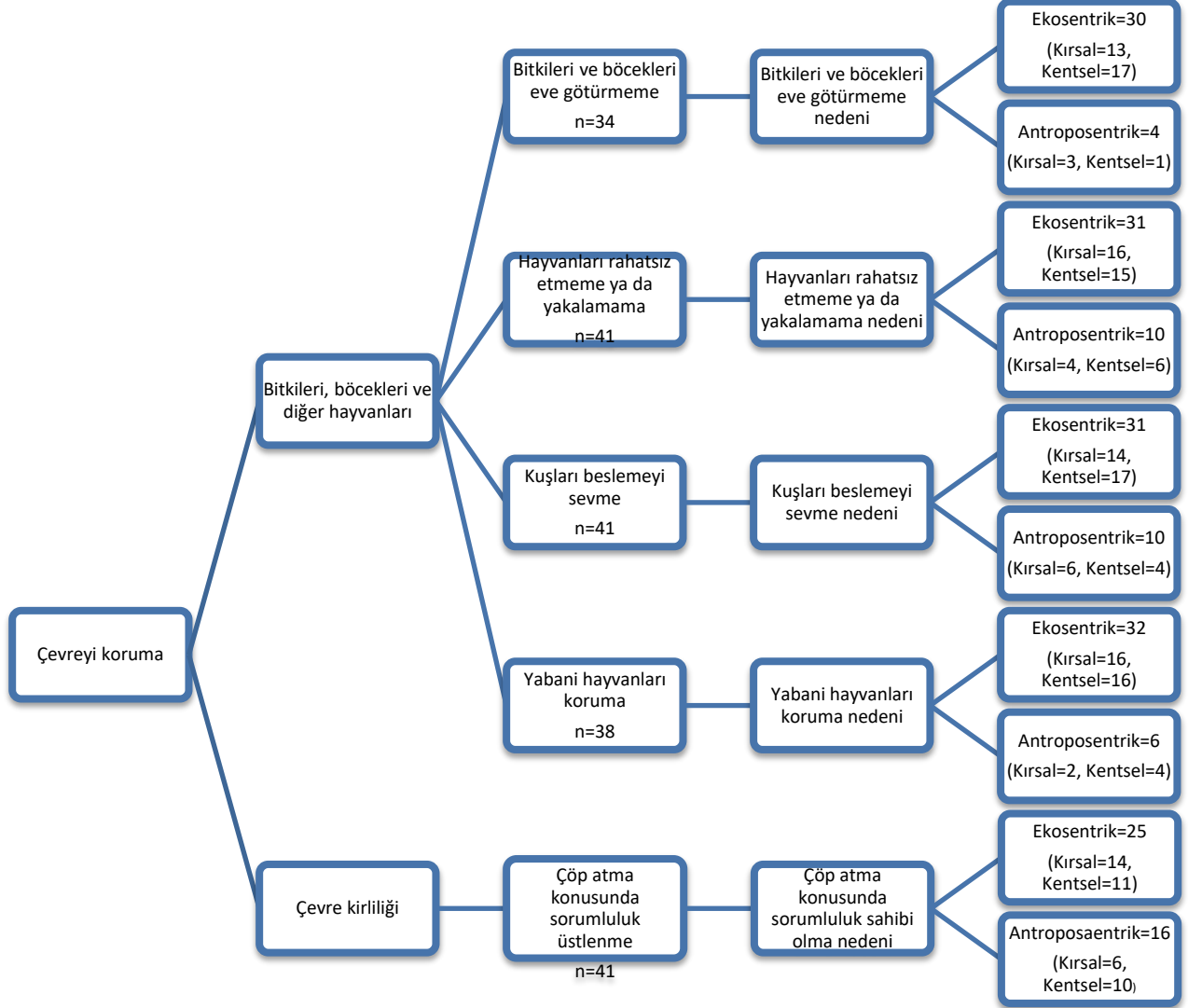
Kağıtlar ağaçtan yapılmaktadır. Resim çizerken kağıdın her iki yüzünü de kullanırsak ağaçlar boşuna kesilmez. (Kr 6)

Odadan çıkarken tasarruf etmek için ışığı kapatırım. (K 13)

Çevreyi Koruma

Çalışma grubundaki çocukların bitkileri, böcekleri ve diğer hayvanları koruma ve çevre kirliliğine yönelik tutumları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Araştırma kapsamındaki çocukların çevreyi korumaya yönelik tutumları

Tablo 2'ye göre; hem kentsel hem de kırsal bölgede yaşayan çocukların büyük bir kısmının bitki, böcek ve diğer hayvanları koruma ile çevre kirliliği alt başlıklarından oluşan çevreyi korumaya yönelik olumlu tutuma sahip olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamına alınan çocuklara çevreyi koruma alt başlığı kapsamında olumlu tutumu gösteren resimleri seçme nedenleri sorulduğunda yine büyük çoğunluğu bitkileri ve böcekleri eve götürmeme (n=30), hayvanları rahatsız etmeme ya da yakalamama (n=31), kuşları beslemeyi sevme (n=31), yabani hayvanları koruma (n=38) alt başlıklarında ekosantrik tutuma sahip olduğu söylenebilir. Aynı şekilde çevre kirliliği alt başlığında gösterilen çöpleri çöp kutusuna atma konusunda sorumluluk üstlenerek olumlu tutum sergileyen çocuğu seçme nedenleri incelendiğinde 41 çocuktan 25'inin ekosantrik tutuma sahip olduğu söylenebilir. Çocukların bazı ekosantrik yanıtları şöyledir:

Dışarıda bulduğum bitki ve böcekleri eve götürmem. Çünkü hayvanlara zarar vermek istemem. Onları bir şişeye koyarsak nefes alamaz ve ölürlür. (Kr 2)

Hayvanların özgür kalması gerekir. (K 14, Kr 24)

Hayvanlara iyi bakarsak hayvanlar ölmez. Eğer hayvanlar ölürse ağaçlar, bitkiler olmaz. (Kr 31)

Kuşlara saygı duymamız gerektiğini düşündüğüm için onu kovalamazdım. (K 39)

Hayvanların nesilleri tükenmesin diye onları avlamamalıyız. (K 14)

Dünyamızın kirlenmemesi için çöplerimizi çöp kutusuna atmalıyız. (Kr 5)

Çocukların çevreyi koruma başlığına ilişkin bazı antroposentrik düşünceleri ise şöyledir:

Eve götürürsek hayvanların canını yakacağımız için Allah bize ceza verir. (Kr 27)

Bana saldırmalarından korktuğum için hayvanları uzaktan izlerim. (Kr 11)

Hiç kuş beslemediğim için beslemek isterim. (K 35)

Hayvanları avlarsak ölürlere ve biz bal yiyemeyiz. (K 21)

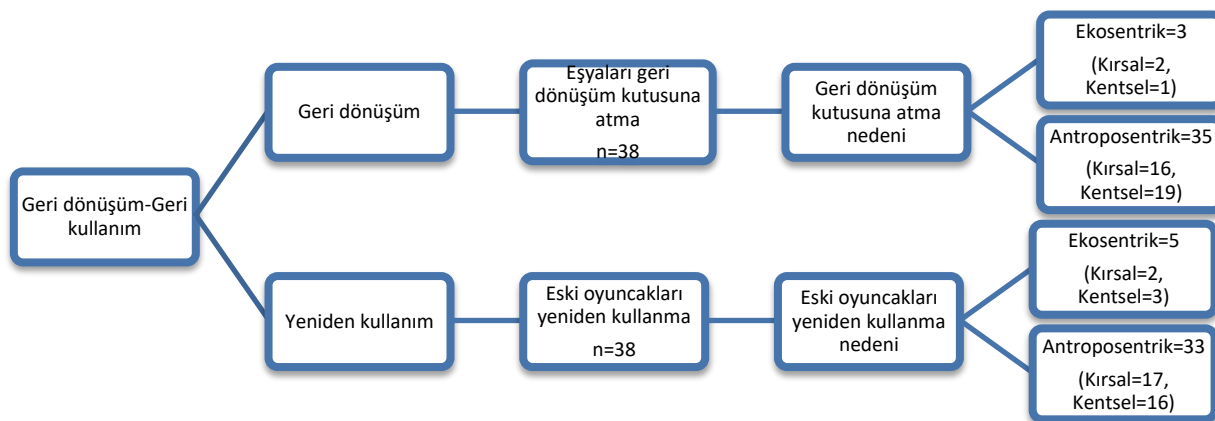
Yerler çok kirlenir. Bu yüzden bize kızarlar. Onun için çöplerimizi çöp kutusuna atmalıyız. (Kr 7)

Çöplerimizi yere atarsak yerler kirlenir ve pis kokar. Koku bizi rahatsız eder. (K 21)

Geri Dönüşüm ve Yeniden Kullanım

Çalışma grubundaki çocukların geri dönüşüm ve yeniden kullanıma ilişkin tutumları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Araştırma kapsamındaki çocukların geri dönüşüm ve yeniden kullanıma yönelik tutumları

Tablo 3 incelendiğinde; çalışma grubunda bulunan çocukların geri dönüşüm (n=38) ve yeniden kullanıma (n=38) ilişkin olumlu tutuma sahip oldukları görülmektedir. Ancak, olumlu tutuma sahip çocukların yanıtları incelendiğinde çok az bir kısmının geri dönüşüm (n=3) ve yeniden kullanıma (n=5) yönelik ekosantrik tutuma sahip olduğu tespit edilmiştir. Çocukların bazı ekosantrik cevapları şöyledir:

Başka ağaçların kesilmemesi için çöpleri çöp kutusu yerine geri dönüşüm kutusuna atmaya tercih ederim. (Kr 28)

Çöpleri geri dönüşüm kutusuna atarsak yeniden yapırlar ve doğamız daha temiz olur. (K 21)

Kullanmadığımız oyuncakları arkadaşlarımıza vermek yerine çöpe atarsak doğayı kirletmiş oluruz. (Kr 1)

Oyuncağı çöpe atarsak bir daha yerine gelmez. Tasarruf yapmamış oluruz. (K 38)

Geri dönüşüm-geri kullanım alt başlığında verilen antroposentrik yanıtlar ise şöyledir:

Eşyalarımız geri dönsün diye geri dönüşüm kutusuna atmamız gerekir. (Kr 4)

Geri dönüşüm kutusuna attığımız kağıtlar geri dönebiliyor. Biz de onlara resim yapabiliriz.

Ayrıca öğretmenim o kağıtlarla bize ödev yapıyor. (Kr 25)

Resim yapmayı çok sevdiğim için kağıtların geri dönmesini istiyorum. (K 32)

Öğretmen herkes oyuncaklarını paylaşsın dediği için eskiyen oyuncuğımı arkadaşşıma veririm. (Kr 2)

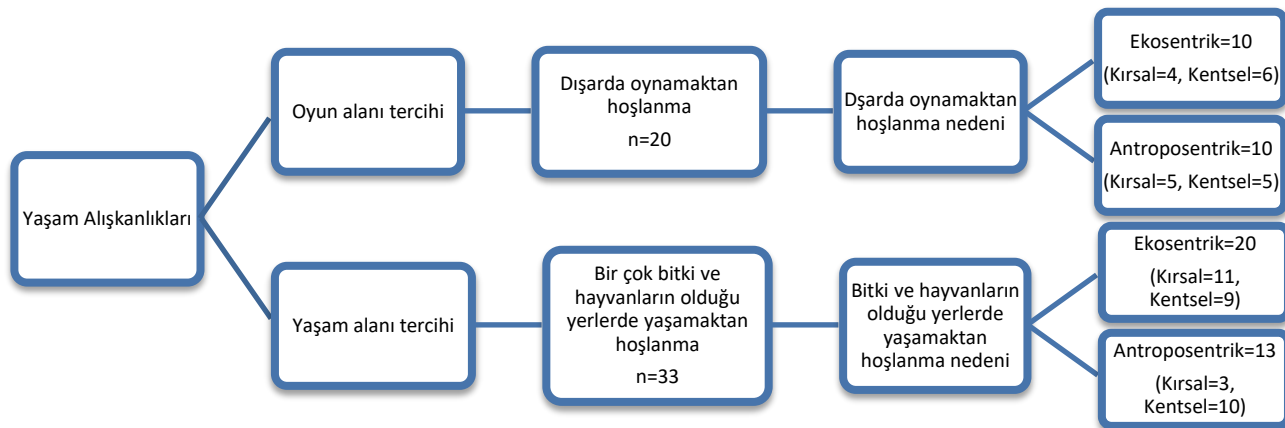
Eskiyen oyuncuğımı çöpe atmak yerine daha iyi arkadaş olmak için arkadaşşıma veririm. (Kr 3)

Eski oyuncakla oynamayı sevmediğim için arkadaşşıma verirdim. Eskiyen oyuncaklar hemen kırılıyor. (K 41)

Yaşam Alışkanlıkları

Araştırma kapsamındaki çocukların yaşam alışkanlıkları başlığında yer alan oyun alanı ve yaşam alanı tercihine ilişkin tutumları Tablo 4'te gösterilmektedir:

Tablo 4. Araştırma kapsamındaki çocukların yaşam alışkanlıklarına yönelik tutumları

Tablo 4'e göre; çocukların yaşam alışkanlıkları başlığında bulunan yaşam alanı tercihi (n=33) yönelik ekosantrik tutuma sahip oldukları belirlenmiştir. Bu çocukların bitki ve hayvanların olduğu yerlerde yaşamaktan hoşlanma nedenleri incelendiğinde 20'sinin ekosantrik tutuma sahip olduğu görülmüştür. Çocukların bazı ekosantrik cevapları aşağıdaki gibidir:

Dışarda oynarken hayvanları ve köpekleri seyredebilirim. (Kr 6)

Ağaçları çok sevdiğim için dışarıda oynamayı tercih ederim. (Kr 7)

Dışarıda temiz hava olduğu için dışarıda oynamayı seviyorum. (K 15)

Dost canlısı hayvanlar ile arkadaş olabilirim. (K 16)

Hayvanlarla oynamayı sevdiğim için bitki ve hayvanın bulunduğu ortamlarda yaşamak isterim. (Kr 4)

Kalabalık yerde sadece araba ve bina var. Yeşillik ve hayvanlar binalardan daha güzel. (Kr 5)

Hayvanları sevip, beslemek için hayvanların olduğu yerde yaşamak istiyorum. (K 22)

Ancak oyun alanı tercihine ilişkin çocukların sadece yarısının (n=20) ekosantrik cevaplar verdikleri tespit edilmiştir. Çocukların bu yanıtlarının nedenleri incelendiğinde çocukların yarısının (n=10) ekosantrik diğer yarısının (n=10) ise antroposentrik tutuma sahip oldukları belirlenmiştir. Çocukların bazı antroposentrik cevapları şöyledir:

Bahçede bisiklet sürmeyi sevdiğim için dışarıda oynamayı tercih ederim. (Kr 1)

Evde oyun oynarken bazı eşyalar kırılabilceği için dışarıda oynamak istiyorum. (K 35)

Evde oynadığım zaman dağınık bırakıyorum ve annem kızıyor. Dışarıda oynadığım zaman dağınıkmıyorum. Bunun için dışarıda oynamayı seviyorum. (K 41)

Ekosantrik tutuma sahip çocukların cevaplarından örnekler ise şöyledir:

Dışarıda oynarken hayvanları ve köpekleri seyredebilirim. (Kr 6)

Ağaçları çok sevdiğim için dışarıda oynamayı tercih ederim. (Kr 7)

Dışarıda temiz hava olduğu için dışarıda oynamayı seviyorum. (K 15)

Çalışma grubundaki çocukların kentsel ve kırsal alanda yaşama değişkeninin çevreye yönelik tutuma yansımaları Tablo 5'te gösterilmektedir:

Tablo 5.Yaşanılan yerin ile çevreye yönelik tutuma yansımaları

Çevresel Konular	Yaşanılan Yer	Çevreye Yönelik Tutum		p (n)
		Ekosantrik (n)	Antroposentrik (n)	
Su tüketimi	Kırsal	8	12	.66 (41)
	Kentsel	7	14	
Kağıt tüketimi	Kırsal	4	10	.54 (32)
	Kentsel	7	11	
Elektrik tüketimi	Kırsal	2	18	.63 (40)
	Kentsel	3	17	
Bitkileri ve böcekleri rahatsız etmeme	Kırsal	13	3	.21 (35)
	Kentsel	18	1	
Diğer hayvanları rahatsız etmeme	Kırsal	16	4	.52 (41)
	Kentsel	15	6	
Kuşları beslemeyi sevme	Kırsal	14	6	.41 (41)
	Kentsel	17	4	
Yabani hayvanları koruma	Kırsal	16	2	.45 (38)
	Kentsel	16	4	
Çevre kirliliği	Kırsal	14	6	.25 (41)
	Kentsel	11	10	
Geri dönüşüm	Kırsal	2	16	.48 (38)
	Kentsel	1	19	
Yeniden kullanım	Kırsal	2	17	.63 (38)
	Kentsel	3	16	
Oyun alanı tercihi	Kırsal	4	5	.65 (20)
	Kentsel	6	5	
Yaşam alanı tercihi	Kırsal	11	3	.07 (33)
	Kentsel	9	10	

Tablo 5 incelendiğinde; çocukların çevreye yönelik tutumlarının yaşanılan yere göre değişimini incelemek için yapılan tek değişken için kay-kare testi sonucunda; çocukların yaşadıkları yer ile su tüketimi [χ^2 (1,n=41: p=.66)], kağıt tüketimi [χ^2 (1,n=32: p=.54)], elektrik tüketimi [χ^2 (1,n=40: p=.63)], bitkileri ve böcekleri rahatsız etmeme [χ^2 (1,n=21: p=.35)], diğer hayvanları rahatsız etmeme [χ^2 (1,n=41: p=.52)], kuşları beslemeyi sevme [χ^2 (1,n=41: p=.41)], yabani hayvanları koruma [χ^2 (1,n=38: p=.45)], çevre kirliliği [χ^2 (1,n=41: p=.25)], geri dönüşüm [χ^2 (1,n=31: p=.48)], yeniden kullanım [χ^2 (1,n=38: p=.63)], oyun alanı tercihi [χ^2 (1,n=20: p=.65)] ve yaşam alanı tercihi [χ^2 (1,n=33: p=.07)] arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Tartışma

Okul öncesi dönem çocuklarının çevreye yönelik tutumlarını belirlemeye yönelik gerçekleştirilen bu çalışmadan elde edilen bulgular, araştırma soruları doğrultusunda çocukların çevreye yönelik tutumları ve yaşadıkları yerin çevreye yönelik tutumlarına yansımaları başlıkları altında tartışılmıştır.

Yapılan çalışmada; çocukların tüketim alışkanlıklarından su, kağıt ve elektrik tüketimine ilişkin çoğunlukla ekosantrik tutuma sahip olduğu belirlenmiştir. Ancak, çocukların tutumlarının nedenleri incelendiğinde büyük bir kısmının antroposentrik tutuma sahip olduğu saptanmıştır. İlgili alan yazın incelendiğinde benzer araştırma sonuçlarına ulaşılmıştır (Grodzińska-Jurczak, Stepska, Nieszporek

& Bryda, 2006; Kahriman-Öztürk, Olgan & Tuncer, 2012). Çocukların antroposentrik tutumlarının; su, kağıt ve elektrik tüketimi ve sonuçları konusunda yeteri kadar bilgi sahibi olmamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitekim, Bradley, Waliczek & Zajicek'e (1999) göre çevresel bilgi ile çevreye yönelik tutum arasında olumlu bir ilişki bulunmaktadır. Kabadayı (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışmadan elde edilen bulgular da bu bilgi ile paralellik göstermektedir. Buna göre; çocuklara ekoloji, ekosistem, geri dönüşüm ve temiz çevre içerikli eğitimler verildiğinde çocukların sürdürülebilir toplum için çevre konusunda bilinç kazandıkları görülmüştür (Kabadayı, 2012). Bu açıdan bakıldığında, çocukların çevre hakkında bilgileri arttıkça çevreye yönelik tutumları da olumlu yönde gelişmektedir. Ancak, çocukların içerisinde buldukları yaş dönemi itibari ile çevre bilincine yeteri kadar varamamış olmaları çevreye yönelik tutumlarını da etkilemektedir (Ewert, Place & Sibthorp, 2005). Bu bağlamda, araştırma kapsamındaki çocukların yaşının çevreye yönelik bilgilerini, bilgilerinin ise olumlu tutumlarını etkilediği söylenebilir.

Çocukların çevreyi koruma alt boyutuna ilişkin çevresel tutumlarının çoğunlukla ekosantrik olduğu tespit edilmiştir. Çocukların bu ekosantrik cevapları altında yatan nedenler incelendiğinde büyük bir kısmının yine ekosantrik yanıtlar verdikleri belirlenmiştir. Bu sonuç alan yazındaki çalışmalar ile paralellik göstermektedir (Kahriman-Öztürk, Olgan & Tuncer, 2012; Kara, Aydos & Aydın, 2015). Çocukların sahip oldukları bu ekosantrik tutumun, çevreyi koruma alt boyutunun bitki ve hayvanları kapsamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü bitki ve hayvanlar çocukların günlük yaşamlarında sık karşılaştıkları, aşına oldukları ve ilgilerini çeken konulardır. Nikolaeva (2008) da bitki ve hayvanların çocukların iyi bildikleri kavramlardan olduğunu ve çocuklar tarafından kolayca gözlemlenebildiklerini dile getirmiştir. Çocukların doğrudan gözlem dışında sınıf içerisinde de hayvan ve bitki temelli etkinlikler yaptıkları bilinmektedir. Yılmaz Genç ve Özen Uyar (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, resimli çocuk kitaplarının ana karakterlerinin çoğunlukla hayvanlar olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, çocukların izledikleri çizgi film karakterlerinin pek çoğunun da hayvanlar olması çocuklardaki bu aşinalığını arttırmaktadır (Kidd & Kidd, 1990). Bu sayede hayvanlar ve bitkiler hakkında daha fazla bilgi sahibi olan ve farkındalığı artan çocukların tutumlarının da olumlu yönde geliştiği düşünülmektedir.

Çocukların bir diğer çevresel konu olan geri dönüşüm-yeniden kullanıma ilişkin çevresel tutumlarının ilk bakışta ekosantrik olduğu, ancak bu tutumların nedenleri incelendiğinde büyük kısmının antroposentrik tutuma sahip oldukları belirlenmiştir. Kahriman-Öztürk, Olgan ve Tuncer (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu durumun, çocukların geri dönüşüm hakkında yetersiz bilgi düzeyinde olmalarından, konu ile ilgili ayrıntılı bir anlayışa sahip olmamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Araştırma kapsamındaki çocukların büyük bir kısmı, çöplerin geri dönüşüm kutusuna atıldığı resmi seçmişlerdir. Bu sonuçtan, çocukların geri dönüşüm hakkında farkındalığa sahip oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim Yaşar, İnal, Kaya ve Uyanık (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonuçları, çocukların büyük kısmının geri dönüşüm sözcüğünü duyduklarını, geri dönüşüm sembolünü gördüklerini ve geri dönüşüm sözcüğü ile sembolünün anlamını bildiklerini göstermektedir. Ancak, çocukların geri dönüşüm hakkındaki yüzeysel bilgilerinin, geri dönüşümün çevre için yararlarını anlamalarında yeterli olmadığı düşünülmektedir. Yapılan araştırmalar okulöncesi dönem çocuklarının geri dönüşüm kavramını anlayabilecek gelişimsel düzeyde olduklarını göstermektedir (Palmer & Grodzinska-Jurczak & Suggate, 2003; Şallı, 2011). Bu bilgidен hareketle, öğretmenlerin geri dönüşüm ve önemine yönelik hazırlayacağı etkinlikler ile çocukların ekosantrik tutumlarını destekleyebileceği söylenebilir. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, çocukların oynamaktan sıkıldıkları oyuncaklarını arkadaşlarına vermek isteme nedenlerinin de antroposentik tutum kapsamında değerlendirilebileceğini göstermektedir. Bu durum aslında beklenen bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü okul öncesi dönemdeki çocuklar, yaşları itibari ile Piaget'in işlem öncesi döneminde yer almaktadır. İşlem öncesi dönemin en belirgin özelliklerinden birisi de çocukların benmerkezci düşünce yapısında olmalarıdır. İçinde buldukları yaş aralığının getirdiği bu düşünme şekli dolayısıyla, çocukların çevreye değer verme sebeplerinin, çevrenin insana olan faydasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışma grubunu oluşturan çocukların yaşam alışkanlıkları alt boyutundaki çevresel tutumları incelendiğinde; yaşam alanı tercihlerinde ekosantrik tutuma sahip oldukları belirlenmiştir. Buna göre, çocuklar yaşam alanı olarak çeşitli bitki ve hayvanın yaşadığı yerleri tercih etmişlerdir. Bu sonuç Kara, Aydos & Aydın (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir. Bu durumun çocukların hayvanlara ve bitkilere karşı doğal merak ve ilgilerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Çocukların oyun alanı tercihleri incelendiğinde ise çoğunlukla antroposentrik tutuma sahip oldukları tespit edilmiştir. İlgili alan yazın incelendiğinde Kahriman-Öztürk, Olgan & Tuncer (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma kapsamındaki çocukların yarısının dışarıda oynamayı tercih ettikleri, tercih nedenleri incelendiğinde ise bu çocukların da yarısının ekosantrik tutuma sahip oldukları tespit edilmiştir. Yani, çocukların oldukça az bir kısmı olumlu çevre tutumlarından dolayı dışarıdaki alanlarda oynamak istediklerini dile getirmişlerdir. Bu durumun, sanayileşmenin bir sonucu olarak teknolojinin çocukların hayatına girmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Çocuklar dışarıda oynamak yerine, evlerinde televizyon izlemeyi ya da bilgisayar oyunu oynamayı tercih edebilmektedirler. Buna paralel olarak Kabadayı (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, çocukların tabiatla bütünleşerek oyun oynamak yerine gelişen teknolojinin bir getirisi olan bilgisayar oyunları, DVD gibi alternatifleri tercih ettikleri belirtilmiştir. Wridth (2004) de benzer şekilde çocukların eski zamanlara göre daha fazla oyun alternatifini olduğunu, bu alternatiflerin de özellikle kapalı alanlarda ilgi çekici teknolojik ortamlar ile sunulduğunu dile getirmiştir. Ayrıca, günümüzde çocukların dışarıda oynamak istememe nedenlerinin, aileleri tarafından koyulan güvenlik kuralları ile de ilgili olabileceği bilinmektedir (Lupu, Norel & Laurențiu, 2013).

Yapılan çalışmada çocukların yaşadıkları yerin kentsel ya da kırsal alan olmasının çocukların çevreye yönelik tutumlarına yansımadağı belirlenmiştir. İlgili literatür incelendiğinde yaşanan yer değişkeninin çevreye yönelik tutum üzerine etkisi ile ilgili farklı araştırma sonuçlarına ulaşılmıştır. Kellert (1984) ve Grodzińska-Jurczak, Stepska, Nieszporek & Bryda (2006) yaptıkları çalışmalarında kırsal alanda yaşayan bireylerin çevreye yönelik tutumlarının kentsel alanlarda yaşayanlara göre daha olumlu olduğunu dile getirirken, Yılmaz, Boone & Andersen (2004) ve Tikka, Kuitunen & Tynys (2000) kentsel alanda yaşayan çocukların çevreye yönelik daha olumlu tutuma sahip olduklarını tespit etmiştir. Wilson'a (1996) göre ise kentsel ya da kırsal alanda yaşamalarına bakılmaksızın birçok çocuğun zamanlarını doğal çevre ile doğrudan etkileşime girmeden, kendilerini doğadan izole ederek geçirmektedir. Bu kapsamda çalışma grubundaki çocukların da benzer şekilde doğayla beklenenden daha az etkileşime girdikleri düşünülmektedir. Bu durumun, toplumumuzda son yıllarda giderek artan kentleşme olgusundan kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Grodzińska-Jurczak, Stepska, Nieszporek & Bryda (2006) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın da son yıllarda gerçekleştirildiği dikkate alındığında bu düşünceyi destekler nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma sonuçları genel olarak incelendiğinde; çocukların tüketim alışkanlıkları, geri dönüşüm ve yaşam alışkanlıkları konularına ilişkin çevresel tutumlarının ilk bakışta ekosantrik olduğu ancak, bu çevresel tutumlarının nedenleri incelendiğinde çoğunlukla antroposentrik tutuma sahip oldukları belirlenmiştir. Çocukların sadece çevreyi koruma alt boyutunda çoğunlukla ekosantrik tutuma sahip oldukları saptanmıştır. Ayrıca çocukların yaşadıkları yerin kentsel veya kırsal olması çevreye yönelik tutumlarını etkilemediği tespit edilmiştir. Çevresel bilginin, edinilen tutum üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, okullarda verilecek çevre eğitiminin önemi anlaşılmaktadır. Ayrıca, çocukların yaşamlarında sıklıkla deneyimleme fırsatı buldukları konularda çevrenin kendisi için çevreye değer verdikleri yani ekosantrik tutumu benimsedikleri belirlenmiştir. Bu bağlamda, çocuklara sunulacak çevre eğitimlerinin okul ortamının dışına çıkarak, çocuğun tüm hayatında uygulanabilir hale getirilmesi hedeflenebilir. Böylelikle okul, ev, park gibi zaman geçirdiği tüm ortamlarda çevre için çevreyi koruma farkındalığı kazanan çocuğun bu bilinci sürdürülebilir hale gelecektir. Bu kapsamda, belediye-okul işbirlikli projeler geliştirilerek çocuklara ekosantrik çevresel tutum kazandırılması üzerine çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Basile, C. G. (2000) Environmental Education as a Catalyst for Transfer of Learning in Young Children, *The Journal of Environmental Education*, 32(1), 21-27. doi:10.1080/00958960009598668
- Bradley, J. C., Waliczek, T. M., & Zajicek, J. M. (1999). Relationship between environmental knowledge and environmental attitude of high school students. *The Journal of Environmental Education*, 30(3), 17-21. doi: 10.1080/00958969909601873
- Can, A. (2013). *Spss ile nicel veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Casey, P. J., & Scott, K. (2006). Environmental concern and behaviour in an Australian sample within an ecocentric–anthropocentric framework. *Australian Journal of Psychology*, 58(2), 57-67. doi:10.1080/00049530600730419
- Cevher-Kalburan, F. N. (2009). “Çocuklar için çevresel tutum ölçeği” ile “yeni ekolojik paradigma ölçeği”nin geçerlik güvenirlik çalışması ve çevre eğitim programının etkisinin incelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Creswell, J. W. (2014). *Nitel, nicel araştırma deseni ve karma yöntem yaklaşımları* (Çev. Ed. SB Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Çetin-Balcı, E. (2012). İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi. *GEFAD / GUJGEF*, 32 (2), 395-407.
- Değirmenci, M. (2012). İlköğretim öğrencilerinin çevreye karşı tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi (Kayseri ili örneği). *Journal of European Education*, 2(2), 47-53.
- Domka, L. (2004) Environmental Education at Pre-school. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 13(3), 258-263, doi:10.1080/10382040408668520
- Dunlap, R. E., & Van Liere, K. D. (1978). The “new environmental paradigm”. *The journal of environmental education*, 9(4), 10-19. doi:10.3200/JOEE.40.1.19-28
- Ewert, A., Place, G. & Sibthorp, J. (2005). Early-Life Outdoor Experiences and an Individual's Environmental Attitudes. *Leisure Sciences*, 27(3), 225-239, doi: 10.1080/01490400590930853. doi: 10.1080/01490400590930853
- Grodzińska-Jurczak, M., Stepska, A., Nieszporek, K. & Bryda, G. (2006) Perception of Environmental Problems Among Pre-school Children in Poland. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 15(1), 62-76. doi: 10.2167/irgee187.0
- Gülay, H. (2011). Reliability and validity studies of the Turkish version of the Children's Attitudes toward the Environment Scale-Preschool Version (CATES-PV) and the analysis of children's pro-environmental behaviors according to different variables. *Asian Social Science*, 7(10), 229-240. doi:10.5539/ass.v7n10p229
- Gülay-Ogelman, H. (2012). Teaching preschool children about nature: A project to provide soil education for children in Turkey. *Early Childhood Education Journal*, 40(3), 177-185. doi:10.1007/s10643-012-0510-4
- Güler, T. (2011). *Çevre eğitimi*. Okul öncesi dönemde fen eğitimi (2. Baskı). (Ed. B. Akman, G. Uyanık Balat, T. Güler) içinde (181-201). Ankara: Pegem Akademi.
- Herrmann, P., Waxman, S. R., & Medin, D. L. (2010). Anthropocentrism is not the first step in children's reasoning about the natural world. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 107(22), 9979-9984. doi:10.1073/pnas.1004440107.
- Kabadayı, A. (2012). Training Turkish preschoolers to be conscious citizen environmentalists for sustainable communities. *Energy Education Science And Technology Part B-Social And Educational Studies*, 4(1), 77-86.
- Kabadayı, A. (2016). Teachers' metaphorical images on “counting jingle–it–playground” in children's plays of Turkish culture Türk kültüründeki çocuk oyunlarında “saymaca-ebe-oyun alanı” üzerine öğretmen metaforları. *Journal of Human Sciences*, 13(2), 3252-3265.
- Kahrman-Öztürk, D. (2010). *Preschool children's attitudes towards selected environmental issues*. Doctoral dissertation, Middle East Technical University The Graduate School Of Social Sciences, Ankara.

- Kahrıman-Oztürk, D., Olgan, R., & Tuncer, G. (2012). A qualitative study on Turkish preschool children's environmental attitudes through ecocentrism and anthropocentrism. *International Journal of Science Education*, 34(4), 629-650. doi: 10.1080/09500693.2011.596228
- Kesicioğlu, O. S., & Alisinanoğlu, F. (2009). 60-72 Aylık çocukların çevreye karşı tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Abi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), 37-48.
- Kidd, A. H. & Kidd, R. M. (1990). Social and environmental influences on children's attitudes toward pets. *Psychological Reports*, 67, 807-818.
- Kortenkamp, K. V., & Moore, C. F. (2001). Ecocentrism and anthropocentrism: Moral reasoning about ecological commons dilemmas. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), 261-272. doi: 10.1006/jevp.2001.0205
- Lupu, D., Norel, M., & Laurențiu, A. R. (2013). What the Preschool Children Prefer: Computer, TV or Dynamic, Outdoor Activities?!. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 82, 7-11.
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev. S. Turan). İstanbul: Nobel.
- Metem, A. & Filik İşçen, C. (2015). İlköğretim öğrencilerinin çevreye yönelik bilgi ve tutumlarına çevre koruma kulübü'nün etkisi. *Turkish Studies*, 10(11), 1145-1164. doi:10.7827/TurkishStudies.8688
- Miles, M. B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis* (2. Baskı). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Musser, L. M. & Diamond, K. E. (1999). The Children's Attitudes Toward the Environment Scale for Preschool Children. *The Journal of Environmental Education*, 30(2), 23-30, doi:10.1080/00958969909601867
- Nalçacı, A., & Beldağ, A. (2012). İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin çevre tutumlarının belirlenmesi (Erzurum örneği). *Eastern Geographical Review*, 17(28), 141-154.
- Ogelman, H. G. & Güngör, H. (2015). Türkiye'deki okul öncesi dönem çevre eğitimi çalışmalarının incelenmesi: 2000-2014 yılları arasındaki tezlerin ve makalelerin incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(32), 180-194.
- Ogelman, H. G., Önder, A., Durkan, N. & Erol, A. (2015). Tıpıtop ve Arkadaşları ile Toprağı Tanıyoruz 6 İsimli Toprak Eğitimi Projesi'nin Etkisinin İncelenmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(2), 582-597.
- Palmer, J. A., Grodzinska-Jurczak, M., & Suggate, J. (2003). Thinking about waste: Development of English and Polish children's understanding of concepts related to waste management. *European Early Childhood Education Research Journal*, 11(2), 117-139. doi:10.1080/13502930385209201
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (Çev. M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Pegem.
- Phenice, L. A., & Griffone, R. J. (2003). Young children and the natural world. *Contemporary Issues in early childhood*, 4(2), 167-171.
- Robertson, J. S. (2008). *Forming preschoolers' environmental attitude: lasting effects of early childhood environmental education*. Doctoral dissertation, Royal Roads University, Victoria.
- Soydan, S., & Samur, A. O. (2014). A comparative study on the environmental attitudes of 60–66-month-old children and their mothers. *Mevlana International Journal of Education*, 4(2), 27-36.
- Stern, P. C., Dietz, T. & Kalof, L. (1993). Value orientations, gender, and environmental concern. *Environment and Behavior*, 25(5), 322-348. doi: 10.1177/0013916593255002
- Taşkın, Ö. & Şahin, B. (2008). Çevre kavramı ve altı yaş okul öncesi çocuklar. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(23), 1-12.
- Thompson, S. C. G., & Barton, M. A. (1994). Ecocentric and anthropocentric attitudes toward the environment. *Journal of environmental Psychology*, 14(2), 149-157. doi: 10.1016/S0272-4944(05)80168-9

- Tuncer, G., Sungur, S., Tekkaya, C., & Ertepinar, H. (2004). Environmental attitudes of the 6th grade students from rural and urban areas: a case a study for ankara. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(26), 167-175.
- Yalçın, B. (2013). *Doğal çevreyi koruma programının okul öncesi dönem çocuklarının çevreye yönelik tutumlarına olan etkileri (Çanakkale il örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Yaşar, M. C., İnal, G., Kaya, Ü. Ü., & Uyanık, Ö. (2012). Çocuk gözüyle tabiat anaya geri dönüş. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 30-40.
- Yaşaroğlu, C. (2012). *İlköğretim birinci kademe öğrencilerinin çevreye yönelik tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Yıldırım, A. & Şimsek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, M. (2015). Türkiye’de kırsal nüfusunu değişimi ve ilere göre dağılımı (1980-2012). *Doğru Coğrafya Dergisi*, 20(33), 161-188. doi:10.17295/dcd.71070
- Yılmaz Genç, M. M. & Özen Uyar, R. (2016). Resimli çocuk kitaplarının fene yönelik kavram, konu ve temalar açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 46, XX-XX.
- Zengin, U. & Kunt, H. (2013). Ortaokul öğrencilerinin ağaç ve çevreye yönelik tutumlarının incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(23), 155-165.
- Wilson, R. A. (1996). Starting early: Environmental education during the early childhood years. ERIC Digest.
- Wridt, P. J. (2004). An historical analysis of young people's use of public space, parks and playgrounds in New York City. *Children Youth and Environments*, 14(1), 86-106.

Extended English Abstract

Childhood is a period when an individual intensively experiences the development in all areas of personality (Domka, 2004). Children are curious and eager to explore during the childhood period and they have the highest potential to learn attitudes and behaviors during these years (Cevher-Kalburan, 2009). In this regard, attitudes towards the environment are also gained during the childhood period. In case children do not gain positive attitudes towards environment during the childhood, it will be even more difficult for them to be trained in the following years (Taşkın & Şahin, 2008). Therefore, preschool years should be considered as an important period when children gain positive attitudes towards the environment.

Positive attitudes towards the environment which have been developed from the childhood period are very important. Furthermore, these positive attitudes should also be maintained in the following years. The opinions of children about the environmental ethics are very important and it is believed that the place of residence affects the development of different attitudes and thoughts towards the environment. However, the factors and reasons which affect the environmental attitudes have not yet been clearly known. It is required to examine the attitudes of children towards the environment and the reasons of these attitudes in order to determine the types of the training that should be given and increase the efficacy of these trainings. In this regard, the aim of the study is to determine the environmental attitudes of preschool children and examine the effects of the place of residence on their attitudes. In this study, attitudes towards the environment were evaluated in line with ecocentric and anthropocentric perspective of Thompson and Barton (1994).

The phenomenology pattern, which is one of the qualitative methods, was used in this study. The study group was composed of totally 41 children who were either living in a rural (n=20) or an urban areas (n=21). The data of the study were collected by using face-to-face interview method. The Children’s Attitudes towards the Environment Scale-Preschool Version (CATES-PV) was used during face-t-face interviews. This survey was developed by Musser and Diamond (1994) and it was adapted to Turkish by Kahrıman-Ozturk (2010). Both qualitative and quantitative methods

were used during the analyses of the data. The descriptive analysis was used to determine the attitudes of children towards the environment. Furthermore, the chi-square test was used for two variables to determine the effects of the place of residence on the attitudes of children towards the environment.

In this study, children had mostly ecocentric attitudes in terms of their consumption habits such as water, paper, and electricity consumption. However, most of the children had anthropocentric attitudes. Similar results are also obtained in other studies (Grodzińska-Jurczak, Stepska, Nieszporek&Bryda, 2006; Kahriman-Öztürk, Olgan& Tuncer, 2012). It is believed that anthropocentric attitudes of children were due to the lack of knowledge about the water, paper, and electricity consumption and outcomes of these attitudes. However, Bradley, Waliczek & Zajicek (1999) showed a positive relationship between the environmental knowledge and the attitudes towards the environment. From this perspective, as the knowledge of children about the environment increases, their attitudes towards the environment will also be positively affected. However, the attitudes of children towards the environment are also affected by their young age because children cannot reach the awareness of environment at a young age (Ewert, Place & Sibthorp, 2005). In this regard, it is possible to state that the age of children can affect their knowledge about the environment and their level of knowledge positively affects their environmental attitudes.

In this study, it was determined that environmental attitudes of children were mostly ecocentric according to the protection of the environment sub dimension. When the reasons of ecocentric attitudes of children were questioned, it was determined that majority of them again gave ecocentric answers. Our findings are in line with the results of the literature (Kahriman-Öztürk, Olgan& Tuncer, 2012; Kara, Aydos & Aydin, 2015). It is believed that these ecocentric attitudes of children are due to the fact that the protection of the environment sub dimension was composed of plants and animals. Children have a strong interest in plants and animals during their daily life. Nikolaeva (2008) also specified that children are familiar to plants and animals and they can easily observe them during their daily life. Children have also activities related to animals and plants in the classroom. Yılmaz Genç and Özen Uyar (under publication) showed that the main characters of the child books are animals. Furthermore, most of the cartoon characters are also animals and they increase the familiarity of children (Kidd&Kidd, 1990). In this way, children gain a broad knowledge about animals and plants and children with increased awareness develop positive attitudes towards them.

Consequently, environmental attitudes of children about their consumption, recycling, and living habits were ecocentric at a first glance. However, it was determined that children mostly had anthropocentric attitudes when the reasons of their environmental attitudes were examined. It was detected that children mostly had ecocentric attitudes only according to the protection of the environment sub dimension. Furthermore, the place of residence (rural or urban) did not affect the attitudes of children towards the environment. When we consider the effect of the environmental knowledge on attitudes, we can understand the importance of the environmental education at schools. Furthermore, it is determined that children gain ecocentric attitudes and give importance to the environment about issues they find the opportunity to experience during their daily life. In this regard, environmental trainings should also be given outside the school environment and it should be ensured children to use this knowledge in their life. In this way, children can gain environmental awareness about the places where they spend time (such as school, home, park) and they can maintain their positive attitudes. In this regard, municipal-school cooperative projects can be developed in order children to gain ecocentric environmental attitudes.